

Makale Geliş | Received: 20.02.2018
Makale Kabul | Accepted: 09.03.2018
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.417011

Gülser OĞUZ

Dr. Öğr. Üyesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Nevşehir-Türkiye
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Science and Letters, History Department, Nevşehir-Turkey
ORCID: 0000-0003-3338-5982
gulseroguz@nevsehir.edu.tr

Sultanların Ev İçi Döşemeleri ve Mobilyaları (17. Yüzyılın Sonundan 20. Yüzyılın Başına)

Öz

Bir kişinin evi, pek çok şeyi yansıtır. Kişinin zevkleri, yaşam standardı, yaşadığı çevre, alışkanlıkları gibi. Tarihçiler de geçmişte yaşayan insanların zevklerini inceleyebilir. Fakat tarihçi bu kişilerden geriye kalan verilere muhtaçtır ve bağımlıdır. Çünkü tarihçi verilerin aktardığı kadarını görebilir. Bu çalışmada da üç hanım sultanın eşyalarına dair tutulan defterlerden yararlanılacaktır. Bu defterler Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilmiştir. Çalışma yapılırken öncelikle her üç defter kendi içinde ele alınacaktır. Sonuçta dönemler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu sayede sultanların zevkleri ve dönemin modası hakkında fikir sahibi olunabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mobilya, Fatma Sultan, Ev, Osmanlı Devleti, Moda, Yaşam Tarzı.

Sultans in Housing Plants and Furniture (From the end of 17th Century to 20th Century)

Abstract

One's house reflects many things. For example the taste of the quiche, the standard of living, the environment, the habits of living. Historians can also examine the tastes of people who have lived in the past. But the historian is needy and dependent on the rest of these persons. Because the historian can see as much of the data transferred. This work will also benefit from the books kept on the property of the three sultans. These books were obtained from the Prime Ministry Ottoman Archives. When working, all three notebooks will be considered in the first place. As a result, similarities and differences between the periods will be tried to be determined. On this page you will be able to have an idea about the sultans' taste and the fashion of the time.

Keywords: Furniture, Fatma Sultan, Home, Ottoman Empire, Fashion, Lifestyle.

Giriş

Bir insanın kişiliği, yaşam stili, zevkleri ile ilgili kişinin bazı özelliklerine bakılarak fikir sahibi olunabilir. Bu özellikler kişinin giyim kuşamı, takıları, evinin içinde kullandığı mobilyalar olabilir. Bu obje ve eşyalar kişinin zevklerini yansıtması kadar kişinin yaşam standardı hakkında da fikir verir. Diğer yandan varlıklı kişilerce bazı obje ve eşyaların kullanımı özellikle statü göstergesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca kişinin kullandığı her eşya aynı zamanda içinde bulunulan dönemin modasını yansıtması bakımından da değerlendirilebilir. Bu bakımdan evin içinde kullanılan bir eşya veya giyilen bir giysi pratik kullanım amaçlarının çok daha fazlasını ifade edebilir.

Bu çalışmanın hareket noktasını ev içi dekorasyonu oluşturmaktadır. Bunun için kullanılan kaynak da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde edilen üç farklı Fatma Sultan'a ait olan defterlerdir. Konuyla ilgili ilk defter, 1107 (1695-96) tarihlidir ve Fatma Sultan'ın sarayının mefruşatı için tutulmuştur. KK.d.7120 künyesini taşıyan defterle ilgili yedi mikrofilm görüntüsü mevcuttur. Defter, sekiz sayfadan oluşmaktadır. Defterde Fatma Sultan'ın sarayında bulunan, her oda için satın alınan ya da muhalefâtan temin edilen ev içi eşya ve döşemelerin listesi bulunmaktadır.

İkinci defter fon kodu TS.MA.d., gömlek no 2211 künyesini taşımaktadır. III. Ahmed'in kızı, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın eşi Fatma Sultan'a ait defterle ilgili sekiz mikrofilm görüntüsü mevcuttur. Defter, Fatma Sultan'ın ölümünden sonra saray ve yalısından alınıp Enderûn Hazinesi'ne getirilen mallarının listesinden oluşmaktadır.¹ Bu listede Fatma Sultan'ın nakit parasına, giyim kuşamına, kap-kacağına ve mücevherlerine dair kayıtlar mevcuttur. Bunun yanında listede bol miktarda Fatma Sultan'ın ev içi düzenine dair veri bulunmaktadır. Çalışmaya kaynaklık edecek olan verilerden bir kısmı bu defterden sağlanmıştır.²

---

¹ Defterin birinci sayfasında ilk olarak “irâdı kayd oluna” ve “Bin yüz kırk beş senesi Zi'l-ka'desinde merhûme cennet mekân Fatma Sultan tâbe serâhu hazretleri sarayında hazinesinde mahall-i âharda dârü's-sa'ade ağası delâletiyle merhûme sultân-ı müşârün-ileyhâ muhalefâtından ağa-yı mûmâ-ileyh mahzarında def'a def'a hazine-i Enderûn-ı hümâyûna alunub irâdı kayd olunan nukud ve eşyasıdır.” kaydı yer almaktadır.

² Fatma Sultan'ın eşyalarına ait bu defterde, eşyaların nereden alındığı ile ilgili açıklamalar da dikkat çekmektedir. Mesela defterin ilk kısmı Fatma Sultan'ın hazinesindeki nakit ve çeşitli eşyalarından

Son olarak kullanılan defter, Y.PRK.HH tasnif kodunu taşımaktadır. Dosya no 38, Gömlek no 57 künyesini taşıyan defter –kapak kısmı hariç- 13 sayfadan oluşmaktadır. Defterin kapak sayfasında “Bu üzerindeki yaprak defterde zikr olunan mecmû‘ mobilyanın yekûnu hesabıdır.” şeklinde bir cümle bulunmaktadır. Bu ibarenin hemen alt kısmında da sonradan kurşun kalemle yazıldığı anlaşılan Evâ’il 1325 (1907-1908) tarihi vardır. Bu sayfanın sol alt köşesinde 1209 yazılıdır. Defterin ilk sayfasında eşya listelerinin yanında “Kulları tarafından keşf olunan eşya miyânında bazı müsta‘mel eşya dahi bulunmaktadır. Ol bâbda emr-i fermân padişahımız efendimiz hazretlerindedir.” yazmaktadır. Defterin on üçüncü sayfasında da “... keşf etmiş olduğumuz mobilya ve eşya piyasada herkesin alabileceği fi’âtle keşf olunmuştur. Bu keşfden ihtizar olduğumuz halde göstermiş olduğumuz maarif ile daha fevka’l-âde yapmağa hazırım. Ol bâbda fermân padişahımız efendimiz hazretlerindedir.” cümleleri yer almaktadır.

Son sayfada da “Bâ irade-i seniyye dârü’s-sa‘ade ağası devletlü Abdülgani Ağa kulları tarafından tebliğ olunan irade-i seniyye mücebince kullarının bilâ-te’hir keşfine mübâşeret edüp mobilya ve saire eşyanın piyasada herkesin alabileceği bir fi’âtle keşf olunduğu gibi bu keşfden ihtizar olunduğu halde bâlâdaki gösterilen masarıfla bundan daha fevka’l-âde ve daha güzel kurma da yapmağa hazırım. Ol bâbda fermân veliyyün’n-nimetimiz şevketli padişahımız efendimiz hazretlerindedir.” bilgisi yer almaktadır. Bu ifadelerden defterde yer alan eşya ve mobilya listesinin keşif amaçlı olduğu, satın alınanlar olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yine bu bilgilerden kaydedilen eşyaların piyasada satılan herkesin alabileceği fiyatta olduğu anlaşılmaktadır.

Bu defterlerde adı geçen Fatma Sultanların kimliklerine dair eldeki veriler şu şekildedir: Öncelikle hiçbir defterde Fatma Sultan’ların kimin kızı olduğu belirtilmemiştir. Ancak defterlerin tutulma tarihinden kim oldukları tahmin

---

oluşmaktadır. Bu bölüm 7a sayfasının sonuna kadar sürmektedir. Burada “Sultân-ı müşârün-ileyhânın matbahında istimal olunan evânîdir.” notu yer almaktadır. 7a sayfasında “Sultân-ı müşârün-ileyhânın Gülşen Abad Yalısı’nda alınan mefruşât-ı müsta‘melidir.” yazılmıştır. Hemen iki satır altında “Bâ Fermân-ı Hümayûn Çırağan Yalısı’nda baki kalub alınan köhne mefruşâttır.” bilgisine yer verilmiştir. Aynı sayfanın sonunda “Müteveffa-yı merhûme Ümmü Gülsüm Sultan’ın Eyüb’de Defterdar İskelesi’nde olan yalısından alınan mefruşât-ı müsta‘meledir.” notu vardır. Dolayısıyla bu nottan, Fatma Sultan’a ait olan defterin son sayfalarında Ümmü Gülsüm Sultan’a ait bazı eşyaların kaydının olduğu anlaşılmıştır.

edilebilmektedir. İlk Fatma Sultan'ın II. Mustafa'nın kızı olma ihtimali vardır. Zira II. Mustafa'nın Fatma Sultan adında bir kızı olduğu ve onun da 1699 yılında çok küçük yaşta öldüğü Çağatay Uluçay tarafından belirtilmiştir (Uluçay 1985: 79). Bu çalışmaya kaynaklık eden ikinci Fatma Sultan Patrona Halil İsyanı'yla babası tahttan indirilen, eşi öldürülen III. Ahmed'in kızıdır. Adı geçen Fatma Sultan'ın 17 Recep 1145 (1733) yılında öldüğü belirtilmiştir (Uluçay 1985: 85). Bu tarihin incelediğimiz defterin tarihiyle uyum içinde olduğu görülmüştür.

Son Fatma Sultan'ın da Sultan II. Abdülhamid döneminde evlendirilen V. Murad'ın Resân Hanım'dan doğan kızı olduğu düşünülmektedir. Uluçay 28 (1324 yılında) yaşında muhtemel olarak Refik Bey'le evlendirildiğini yazmıştır (Uluçay, 1985: 170). Dolayısıyla buradaki iki tarihin birbiriyle uyumlu olduğu görülmektedir.

Bu çalışma yapılırken uygulanacak yöntem ve çalışmanın amacı şudur: Öncelikle her üç defter kendi içinde ele alınacaktır. Yani her Fatma Sultan'ın tespit edilen ev içi döşemesi ayrı ayrı anlatılacaktır. Sonrasında 17. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başlarına yaklaşık 200 yıllık bir süreçte ev içi dekorasyonda ne tür bir değişimin yaşandığı karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Yaklaşık 200 yıl içindeki benzerlik ya da farklılıkların tespiti de çalışmanın amacıdır.

BATILILAŞMANIN EV İÇİ DÖŞEMEYE ETKİSİ

Milletlerin millet olmasını sağlayan belirli unsurlar vardır. Bunlardan biri kültürdür. Kültür, yüzyıllar boyu süren bir birikimle oluşur ve o toplumun yaşam şekli ve alışkanlıklarıyla şekil almıştır. Diğer yandan kültür, saf ve katıksız olamaz. Zira karşılaştığı kültürden etkilenir ve karşılaştığı kültürü etkiler. Dolayısıyla kültür unsurları yaşandığı dönemin eğilimini -moda anlayışını- da yansıtır. Osmanlı Devleti, bu bağlamda ilişkide bulunduğu devletlerin bazı unsurlarından etkilenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde saray ve çevresinde ev içi döşemede batının etkisinin batı ile ticari ilişkilerinin geliştiği dönemden itibaren var olduğunu söylemek mümkündür. Bu etkileşimi sağlayan ticaretin dışında İstanbul'a gelen yabancı elçiler, göçmenler, bilim

adamları ve sanatçılardır (İrez, 1988: 30). Diğer yandan 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar Venedik Osmanlı Devleti içinde ticaret hacmi en geniş devletti. Osmanlı limanlarına yüklü, işlemeli kadife, züccaciye gibi işlenmiş ürünler geliyordu. 16. yüzyılın son çeyreğinde Fransa, İngiltere ve Hollanda ile de ticari ilişkilerin kurulduğu anlaşılmaktadır (İrez, 1988: 30). Bu ticari ilişkilerin gündelik hayatı ne kadar etkilediği sorgulanabilir. Konuyla ilgili A. Hamdi Tanpınar’ın yorumu ise Haçlı Seferlerinden itibaren batıyla başlayan sıkı münasebete rağmen III. Ahmed dönemine kadar ne örf ve adette ne de sanatta kıymetli bir tesir olmadığı yönündedir (Tanpınar 1982: 39; Turhan, 1987: 135-136). Bununla beraber Tanpınar, 17. yüzyıldan itibaren gözünü batıya çeviren, çocuklarını batıda okutmaya çalışan azınlıkların yurt içinde batı yaşam usulünü taklide başlamalarından bahseder (Tanpınar 1982: 18).³ Halil İncalcık da batının yaşam tarzının Viyana bozgunuyla alınmaya başladığından söyler (İncalcık, 2009: 426; İncalcık 2010: 245).

Batı tarzı bu malların yanında 1612 yılında Hollanda’dan Compagnie van lackwercken isimli bir kumpanyanın Osmanlı padişahına lake mobilya yolladığı bilinmektedir (İrez 1988: 30-31). Türk evinin kendine özgü bir yapısı vardır (Demirarslan, 2007: 211). Bu dönemde ev içi döşeme ile ilgili Fanny Davis’in tespiti şu şekildedir: 17. yüzyılın sonlarında bir evin eşyası, çoğunlukla divanlar, bir kaç dolap, bir yığın halı ve birkaç parça eşyadan oluşuyordu. Pencereleer cumbalı ve genellikle perdesizdi (Davis, 2005: 227).

Toparlamak gerekirse bahsedilen dönemde Osmanlı Devleti’nde saray ve çevresine⁴ Avrupa mobilyaları girse de bunların çok yaygın olmadığı bilinmektedir. Fanny Davis’e göre Osmanlı kadınının tüm gününü geçirdiği odaları az sayıda eşya ile

---

³ Yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’da bulunan bir gözlemci Bâb-ı Âli tercümanının karısının verdiği yemekte gördükleri konuya örnek teşkil edecek cinstedir ve gördüklerini şöyle anlatır: “Yemek Fransız usulüne göre hazırlanmıştı. Yuvarlak masa, etrafında sandalyeler, kaşıklar, çatalar, kısacası bunları kullanmak alışkanlığından başka başka bir şey eksik değildi... Biz nasıl İngilizlerinkine özel bir ilgi duyuyorsak Rumlar da bizimkine öyle bir ilgi duyuyorlardı.” Baron De Tott, *Türkler 18. Y. Yılda*, Tarihsiz, Tercüman 1001 Temel Eser, No. 89, s. 56.

⁴ Burada “saray ve çevresi”nden kasıt, hanedan üyeleri ve üst düzey askeri sınıf üyeleridir. Osmanlı Devleti’nde Saray erkânı ve paşaların batılılaşma konusundaki arzu ve isteklerini gerçekleştirmede istekli olduklarını göstermelerinin bir yolunun da batı tarzı eşyaların kullanılması olduğu vurgulanmıştır.

döşenmişti. Aslında divanlar, yastıklar, mangal ve halılar dışında boş sayılırdı (Davis 2005: 229). Benzer gözlemler 17. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’da bulunan Antoine Galland tarafından da yapılmıştır. Galland’ın sadrazamın elçi kabulünde iç mekânın döşemesine dair gözlemleri şu şekildedir: “Vezir Türk usulünde iki duvarın birleştiği köşeye arkasını dayayarak oturdu. Üzerine oturduğu minder veya şilteler geniş ve yerden az yüksekti. Bunların üzerini Hint usulünde parçalara ayrılmış şekilde çiçekli bir örtü örtmekteydi” (Galland, 1998: 115). Aynı kişinin bir paşanın yattığı yeri tarifi de “Yatağı ancak pamuk bir şilteden ibarettir. Sedir üzerinde değil, aşağıda odanın ortasında yatar.” şeklinde olmuştur (Galland, 1998: 138).

18. yüzyıla gelindiğinde mobilya sahipliğiyle ilgili 17. yüzyıldaki durumun çok değişmediği anlaşılmaktadır. Döneme şahitlik etmiş kişilerin bıraktıklarından batı tarzı mobilyanın çok yaygın olmadığı sezelebilmektedir. 18. yüzyılın ilk yarısında İstanbul ve Edirne’de bulunan Lady Montagu’nun anlattıklarından anlaşıldığı gibi. Edirne’de kethüdanın eşini ziyarete gittiğinde ev sahibinin ve kendisinin oturduğu yeri şu şekilde tarif etmektedir: “Kethüda’nın hanımı dört basamak yüksekliğinde zarif İran halılarıyla müzeyyen bir mindere uzanmış, işlemeli beyaz saten yastıkları dayanmıştı... Bana da yastıklar getirtti.” Lady Montagu mektubunda bu evin eşyalarının çok sade olduğunu da ekler (Montagu 2008: 63,66).

Diğer yandan Avrupa ile kurulan ilişkiler yüzyıllar geçtikçe gelişmiş ve bunun sosyal hayata olan etkisi de artmıştır. Mesela 18. yüzyılın ilk yarısında saray ve çevresinde Fransız bahçeleri ve dekorasyonu, Fransız mobilyası moda olmuştur (Lewis 1970: 47; Tanpınar, 1982: 44-45; Yaşa 2012: 2921; Göçek, 1999: 89). Karen Barkey’e göre 18. yüzyılın ilk yarısındaki bu batı esintisinin elit kesimin lükse ve israfa kaçmasına sebep olmuştur. Barkey bunu elit kesimin güçlerinde ve saygınlıklarında gerçekleşen gerilemenin telafi edilmesi olarak yorumlamıştır (Barkey 2013: 284). Barkey’in de ifade ettiği gibi bu dönemde batıdan etkilenen gruplar saray ve çevresi ile sınırlı kalmıştır. Halkın özellikle İstanbul dışında kalan halkın bu tür batı tarzı tüketime katılımları pek olmamıştır (Orçan, 2014: 56). Daha sonraki dönemlerde de bu konuda saray ve çevresinde batı etkisinin sürdüğü bilinmektedir.

Yaşam tarzı olarak batı etkisinin 19. yüzyılda Osmanlı elit kesiminde önceki yüzyıla göre daha fazla görülmeye başladığı anlaşılmaktadır. III. Selim zamanında Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı vaziyetler yüzünden İstanbul'da ecnebi nüfusu artmış, bu da örf adette farklılaşmaya sebep olmuştur (Tanpınar, 1982: 59-60). Batı tarzı mobilyalar, II. Mahmud dönemiyle birlikte seçkin evlere girmeye başlamıştır. Bu dönemde perde, lamba ve koltuk gibi batıya özgü eşyaların seçkinlerin evlerinde kullanılmaya başlandığı bilinmektedir (Davis, 2005:230-231).⁵ Ancak 1838-39 yıllarında İstanbul'da bulunan Moltke'nin evi tarifinde geleneksel bir tablo çizilmeye devam etmektedir. Moltke'nin gözlemlerine göre “... pencerelerin altında boylu boyunca geniş ve alçak sedirler olur. Yerli dolaplar bulunur. İçlerinde gündüzleri şilte ve yorganlar saklanır. Geceleyin yerdeki zarif hasırların üzerine bunlar serilerek yatak yapılır. Odada ne masa ne sandalye, ayna avize vardır. Zenginlerin ve medeniyete kur yapanların evlerinde adi masa saatleri bulunur.” (Moltke, 1999: 96-97). Daha sonraki aşamada Tanzimat'la birlikte batı tarzı yaşam saray ve çevresinde kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır (Meriç, 2000: 47). Batı tarzı yaşamın bu dönemde Osmanlı'ya girmesiyle ilgili Abdülkadir Zorlu'nun yorumu, Tanzimat döneminin modern anlamda tüketim kültürünün oluşmaya başladığı ilk evre ve Tanzimat'ın, Osmanlı toplumunda batı gibi yaşama hevesinde olan üst tabakanın kendisini geleneksel toplumsal tabakalardan ayırmak için Batılı ürünleri kullanmaya başladığı bir dönem olduğudur (Zorlu, 2003: 11).

Batı tarzı mobilyanın İstanbul'da saray ve çevresinde moda halini almasında Kırım Savaşı yıllarının çok önemli olduğu bilinmektedir. Çünkü bu savaşta, Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı Fransa ve İngiltere ile iş birliği yapmıştır. Enver Ziya Karal'a göre bu, batı ile doğu arasındaki buz duvarının erimesini sağlamış ve alafranga adetler yaygınlaşmıştır. Bu dönemde evlerde koltuk, kanepeler ve masa kullanılmaya başlanmıştır. Ancak eski adetler tamamen terk edilmemiştir. Yerde bağdaş kurarak

---

⁵ Mümtaz Turhan şümüllü ve cezri kültür değişmelerinin II. Mahmud döneminde başladığını belirtir. Turhan, *a.g.e.*, s. 136.

oturmak, sofrada yemek yemek ancak sofraya çatal bıçağın kabul edilmesi gibi (Karal 1988: 185).

Yukarıdaki bilgileri destekler biçimde Sultan Abdülmecid döneminde İstanbul’da bulunan Gerard De Nerval, Kapalı Çarşı’da gezerken altın, gümüş ve sedef kakmalı mobilyaları gördüğünden bahsetmektedir. Nerval ev içi döşemede bu dönemde Arap üslubundan uzaklaşılarak gereksiz abartıdan kaçıldığı ve sade bir tarzın benimsendiği değerlendirmesini yapmıştır (Nerval, 2002: 5,32). Nerval’in Sultan Abdülmecid’in yazlık sarayı ile ilgili gözlemleri şu şekildedir: “Her oda aynı şekilde döşenmiş. Hepsinde bir divan, mum ağacından bir konsol, şöminenin üstüne yerleştirilmiş bir de saat var. Eğer bu mobilyalara bir de karyola eklenseydi insan kendini Parisli bir genç kızın odasında zannedebilirdi. Fakat doğuda karyola vazifesini yalnız divanlar görür” (Nerval, 2002: 74). Bu tarihten sonra batı tarzı mobilyanın saray ve çevresinde daha yoğun bir şekilde kendine yer bulduğu bilinmektedir (Orçan, 2014: 116). Bunu bazı saraylara alınan batı tarzı mobilyalar için tutulan defterlerden de takip etmek mümkündür. Mesela Dolmabahçe Sarayı Arşivi’nde Beylerbeyi Sarayı için alınan eşyaların içinde korniş, sandalye, kanepeler, konsol gibi mobilyaların varlığı tespit edilmiştir (İrez, 1988: 35-36). Bunun gibi Sultan Abdülaziz döneminde Marsilya’dan sekizli ve altılı sandıklı sandalye takımlarının; Londra’dan da bir takım sandalyenin getirildiği bilinmektedir (İrez, 1988: 37). Feryal İrez’in değerli çalışmasından bu tip alımların, sadece saray tarafından değil, üst düzey devlet görevlileri tarafından da yapıldığı anlaşılmaktadır. Mesela Sadık Paşa’nın mobilya alımına dair Paris’teki Gomidas Panos ile yaptığı yazışma bu konuda örnek verilebilir (İrez, 1988: 37).

Yukarıda anlatılan bilgilerden eski yaşam geleneklerinin sarayda tamamen terk edildiği düşünülmemelidir. Zira sarayda bile eski tarz ev döşemesinin varlığı dönemin tanıklarının bıraktığı anılardan anlaşılmaktadır. Sultan Abdülaziz döneminde sarayda bulunan Leyla Saz Hanım’ın anlattıkları buna örnektir. Bu kişinin Çırağan Sarayı’ndaki “kadın” ve “ikbal” odalarıyla ilgili gözlemleri şu şekildedir:

Odaları Kürt kilimleriyle süslenirdi. Her odada kesinlikle yatak büyüklüğünde alçak bir divan, bunun iki ya da bir ucunda oturacak kişinin omuzları hizasına

gelecek biçimde kenarları yastıklar dayanan dolaplı masalar bulunurdu. Divanların üstünde canfes şilteler olur. Bunlar gündüzleri Türk geleneğine uygun olarak bağdaş kurularak oturulurdu. Geceleriyle ikinci bir şilte konulur bu divanlar yatağa dönüştürülürdü. O dönemlerde yerinden oynatılmayan karyolalar ender bulunurdu. Saray odalarında üstüne oturulmak için yere konan, içleri pamukla dolduruluş dört köşe ya da yuvarlak yastıklar bulunurdu. Küçük çekmeceli masaların üzerlerine aynalar konurdu. (Şair Leyla Saz Hanım, 2010: 27-28)

Leyla Hanım tarafından Abdülmecid'in kızı Fatma Sultan'ın gelin odası şu şekilde anlatılmış:

İçi pamuklu ipek kumaşlardan yapılmış olan duvar kaplamaları göz alıyordu. Bunlar yukarıdan gümüş halkalarla asılmışlardı ve bütün halkalar da saçaklarla çevrelenmişti. Odanın bir yanında taht şeklinde iki koltuk bulunmaktaydı. Bu tahtların arasında da iki ayrı koltuk, uzun bir kanep, birkaç iskemle, bir iki de tabure vardı. Bunların karşısında büyük aynalı bir konsol yerleştirilmişti. (Şair Leyla Saz Hanım, 2010: 151-152).

Leyla Hanım bu odanın ortasında bir masanın olduğunu söylemektedir. Bu odayla ilgili Leyla Hanım son gittiğinde odanın kenarında boş bir karyola gördüğünü eklemektedir. (Şair Leyla Saz Hanım, 2010: 151-152).

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde Avrupai mobilyaların kullanılmaya başlaması İstanbul'un elit hanelerinde oldukça yaygındı. Pek çok konakta geleneksel sedirlerin ve yastıkların yerini Avrupai koltuk takımları, yatak odaları almıştı (Yaşar, 2012: 2924). Bir sonraki yüzyıla gelindiğinde de Avrupai ev içi unsurlarının daha da yaygınlaştığını tahmin etmek zor değildir. Mesela II. Abdülhamid'in sürgündeyken kaldığı köşkün içinde olanları kızı Şadiye Osmanoğlu'nun anlatımıyla şöyledir: “Yemek salonunda bir masa ve birkaç sandalye vardı. Odaların bazılarında demirden eski somya ve üzerlerinde içi ot dolu küçük yastıklar vardı.” (Osmanoğlu, 2013: 57).

Sonuç olarak batı tarzı mobilya unsurları 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı sarayına girmiş durumdaydı. Fakat bu eşyalar henüz gündelik hayatla bütünleşmiş değildir. Batı tarzı mobilyanın Osmanlı saray ve çevresinde yaygınlaşması, devletin batılılaşma politikası ve batıyla kurduğu sıkı münasebetle orantılı olmuştur. Bu süreçte anlaşılan o ki ev içi döşemede daha önce kullanılan ana unsurlar olan divanlar, yastıklar, şilteler ve halılar da kullanılmaya devam etmiş, batı tarzı mobilyanın unsurları olan koltuk,

sandalye, masa ve karyolalar da kendilerine yer bulmuştur. Bu değişimi incelediğimiz üç sultana ait defterlerden de izlemek mümkün olmuştur. Çalışmanın diğer kısımlarında bu üç sultanın ayrı ayrı ev içi döşemesine dair izlerin peşinden gidilecektir.

17. YÜZYILIN SONUNDA BİR SULTANIN EVİ

İncelediğimiz defterlerden ilkinin sahibi olan Fatma Sultan’ın sarayının 22 odadan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunlar oda-yı Kâşîli,⁶ oda-yı iki sırlı, oda-yı valide sultan, oda-yı der karîb-i câmekân, oda-yı câmekân, oda-yı hazret-i şehriyâri, oda-yı kethüda kadın, oda-yı hazîne-dâr usta, oda-yı ağayân-ı nevbetçiyân, oda-yı ?, oda-yı sagîr ki menâzirîyye mahalle, oda-yı paşa, oda-yı kemanhane, oda-yı baş ağa, oda-yı kahve-i baş ağa, oda-yı baş kapu oğlanı, ikinci oda-yı baş kapu oğlanı, oda-yı ağa-yı ikinci, oda-yı ağa-yı üçüncü, oda-yı kethüda-yı baltacı, oda-yı mülûkân-ı baltacıyân şeklinde isimlendirilmiştir. Bunun dışında berây-ı kasr, berây-ı suffe⁷ der karîb-i oda-yı hazîne-dâr ağa, divanhane yanındaki sofadır. Son olarak “Ân-ı bazı muhallefât, ân-ı hane-i hazîne-dâr başı ve mübayât-ı ân-ı bazı kesân” şeklinde alım listelerinin varlığı tespit edilmiştir.

Fatma Sultan’ın bu sarayı için alınan eşyalar incelendiğinde, ev içi döşemede belirli unsurların varlığını tespit etmek mümkündür. Bunlar yerdeki keçe ve kâlîçe; minder, yastık ve mak’adlar⁸; perdeler ve diğer unsurlardır. Bu eşyaların iki yolla temin edildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki satın alma ve diğeri de muhallefâttır. Zira her bir eşyanın nasıl temin edildiğiyle ilgili not düşünülmüştür. Konu bu eşyalar hakkında detaylı bilgi verilerek devam ettirilebilir.

---

⁶ Kâşî: İran’ın Kâşân şehrinde yapılan bir çeşit çini, fayans. İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2006, s. 858.

⁷ Sofa.

⁸ Mak’ad: Oturak, oturacak yer ve minder olarak tanımlanmıştır. Parlatur, *a.g.e.*, s. 1001.

1- Keçe ve Kâlîçe

Keçe dokunarak değil döğülme suretiyle yapılan yünden yer döşemesine verilen isimdir.⁹ Kâlîçe ise halı seccade, küçük halı olarak tanımlanmıştır.¹⁰ Yer döşemesi olarak iç mekânda rastlanılan keçe ve kâlîçelere Fatma Sultan’ın eşya listesinde sıkça rastlanılmıştır.

İncelenen defterin hemen hemen her sayfasında rastlanılan keçe kayıtlarından bunların ebat ve çeşitleriyle ilgili bilgi edinilebilmektedir. Mesela keçe ile ilgili kayıtlarda, çok azı “keçe” olarak kaydedilmiştir. Bunun yanında diğer kayıtlarda “Acem” ve “Selanik” keçelerinin gerek satın alınarak gerekse muhallefâttan temin edildiği anlaşılmaktadır. Kâşîli¹¹ odaya alınan keçeyle ilgili ise “Kiçe-i Acem-i kadife” kaydından bunun farklı bir özelliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıtlarda alınan eşyanın değeriyle ilgili kayıt bulunmamakla beraber, adetiyle ilgili bilgi vardır. Mesela valide sultan odasına iki adet Acem keçesinin alındığı anlaşılmaktadır. Hazret-i şehriyârînin odasına da üç adet Acem keçesi alınmıştır. Keçelerin ebatlarıyla ilgili de zaman zaman bilgiye rastlanılmaktadır. Mesela camekânlı odaya bir kebir keçe, bir de orta Selanik keçesi alındığı bilgisi yapılan incelemede tespit edilmiştir.¹²

Bir diğer döşeme türü olan kâlîçe ile ilgili iki kayda rastlanmıştır. Bunlardan ilki kasr için alınan eşyaların içindedir. Bu mekân için “Kâlîçe-i Acem”in alındığı anlaşılmaktadır. Diğer kayıttan da kâlîçenin hangi oda için olduğu belirtilmemekle birlikte türünün ilk kayıttakiyle aynı olduğu anlaşılmaktadır.

---

⁹ Parlatır, *a.g.e.*, s. 872.

¹⁰ Parlatır, *a.g.e.*, s. 828.

¹¹ Kâşî: İran’ın Kâşân şehrinde yapılan bir çeşit çini, fayans. Parlatır, *a.g.e.*, s. 858.

¹² Keçe kullanım yeriyle ilgili farklı kayıtlara da rastlanmıştır. Keçe-i kapu perdesi, keçe-i ocak yaşmağı, hamam kapılarına kırmızı keçe gibi. bkz. KK.D 7120, s. 7.

2- Minder, Yastık ve Mak’ad

Bu grupta bulunan eşyalar içine yün, pamuk, keçe hatta bazen kuru ot doldurulup üzerine oturlan, yatarken kullanılan türlerdir. Hatta bir odanın içini dolduran ana unsurlardan biri olma özelliği taşırlar.

Oturacak yer, bir tür minder olarak tanımlanan mak’ad, anlaşılan o ki, Fatma Sultan’ın sarayının vazgeçilmezleri arasındadır. Bu eşya ile ilgili tespit edilen veriler, mak’adlarda kullanılan kumaş, model ve renkleriyle ilgili bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Mesela Kâşîli odaya alınan mak’ad sarı mütallâ?¹³ kadife olarak tanımlanmıştır.¹⁴ Valide Sultan’ın odasına alınan ise “mütellâ Hatayî” olarak kaydedilmiştir. Mak’ad la ilgili sıkça rastlanan bir başka tür de Lonrata mak’adlardır. Bu mak’adların ithal mal olup olmadığı net olarak belirtilmese de bu ihtimalin varlığından bahsedilebilir. Londrata mak’adların ebat ve renkleriyle ilgili de bilgi elde edilmiştir. Mesela sofaya, kethüda kadının odasına ve camekânlı odaya alınan mak’adların rengi kırmızı; mülukân-ı baltacıyânın odasına alınanın rengi mavi ve münakkaş olarak tanımlanmıştır. Zaman zaman mak’adlarda kullanılan kumaş türü ile ilgili de bilgilere rastlanmıştır. Mesela mahalle manzaralı küçük odaya, paşa odasına, kemânthane odasına alınan mak’adlar “londrata çuka” olarak tanımlanmıştır.¹⁵ Bu eşyanın belirli bir boyutu olmalı ki çoğu zaman ebatla ilgili bilgi bulunmazken, bazen “küçük mak’ad” şeklinde tanımlamalara rastlanmıştır.

Minder, içi pamuk, yün gibi malzemelerle doldurulmuş üzerine oturmak için yere serilen ve yatacak yer olarak kullanılan bir eşyadır. Bu türe tıpkı yastık gibi Fatma Sultan’ın her odasında rastlamak mümkündür. Bu eşyaya dair kayıtlar genellikle sadece “minder” şeklindeyken üç kayıta da yapıldığı malzeme ve rengiyle ilgili bilgi verilmiştir. Mesela Kâşîli, camekânlı ve iki sırlı odalara alınanlar “gulafı kırmızı Tokad beziyle memlû altı minder” şeklinde tanımlanmıştır.

---

¹³ مٲٲٲٲ

¹⁴ Molla mak’ad ile ilgili başka örneklere Fatma Sultan’ın sarayında rastlanmıştır. Mesela camekânlı oda için alınan kadifesi haznedârbaşı tarafından’ notu düşülen ‘molla kadife mak’ad’ gibi.

¹⁵ Çuka, çuha yün kumaş için kullanılan tabirdir. Parlatır, *a.g.e.*, s. 305.

Fatma Sultan’ın evinde en çok rastlanan eşya çeşidi de yastıklardır. Hem yatarken hem de günlük hayatta yaslanma ve süs amaçlı kullanılan yastıklara dair bilgiler de diğerlerine nazaran daha detaylıdır. Yapılan incelemede yastıkların şekliyle ilgili detaylı bilgi verilirse de türleriyle ilgili kayıtlar mevcuttur. “Bursa’nın kırmızı kadife ve döşeme yastığı, Bursa’nın altınlı mermeri nakışlı kadife yastığı, sade Bursa yastığı, Bursa’nın telli demlice kadife yastığı, altunlu Bursa’nın kadife yastığı, Telli Venedik yastığı ve Venedik kadifesi yastığı” gibi. Bunun dışında yastığın kumaşıyla ilgili “kadife yastık, beyaz diba yastık, kırmızı hatayî yastık, sade, diba, telli yastık, çuka yastık, beyaz telli Acem yastık” gibi.

3- Perdeler ve Diğer Unsurlar

Fatma Sultan’ın sade evinin içini dolduran eşyalardan bir diğeri perdelerdir. Anlaşılan o ki perdeler pencere ve kapıyı örtmek için olmak üzere iki amaca hizmet etmekteydi. Pencere perdelerinin ise Londra’dan ithal çuka kumaşlardan yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu perdelerle dair elde edilen kayıtlar genellikle Londra’nın çuka perdesi şeklindedir. Bunlar genellikle kırmızı çukadır fakat bir kayıta “perde yeşil Londrata çuka”¹⁶ notu düşülmüştür. Kâşîli odaya alınan perde için ise “Londrata çuka tül perde” kaydı yer almaktadır. Fatma Sultan’a ait dördüncü sayfada da “Camlı köşk için münakkaş perde” kaydı tespit edilmiştir. Yapılan incelemede Fatma Sultan’ın kapıları için ise abadan yapılan, çoğu zaman nakışlı kapı perdeleri kullanılmıştır. Bazen de Londrata çuka kapu perdesi kayıtlarına rastlanmıştır.

Fatma Sultan’ın sarayı için temin edilen ana unsurlar yukarıda sayılan eşyalardır. Bunların dışında ocak önünde nihâlî,¹⁷ ocak yaşmağı, seccade, Cezayir yan, pamuk ve yapağı gibi bazı eşyalara rastlanmıştır.

---

¹⁶ KK.D 7120, s. 6.

¹⁷Nihâlinin halı, kilim ve softaya konan tencere, tava altlığı anlamları vardır. Parlatır, *a.g.e.*, s. 1297. İlhan Ayverdi ise “sofra altlığı” olarak tanımlamıştır. İlhan Ayverdi, *Büyük Misalli Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2010, s. 932. Bizim taradığımız defterde sürekli “ocak önünde nihâlî” şeklinde tanımlandığı için hangi anlamda kullanıldığı tam tespit edilememiştir.

LALE DEVRİNDE BİR SULTAN VE EVİNE DAİR İZLER

Bu çalışmaya kaynaklık eden diğer defter, yukarıda da işaret edildiği gibi Lale Devri'nin sultanı Fatma Sultan'ındır. Fatma Sultan'ın ev içi döşemeye dair eşyaları, dört ve beşinci sayfalarda yer almaktadır. Tespit edilen eşyaların da belirli unsurlar üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir.¹⁸ Bu bakımdan iki Fatma Sultan'ın da ev içi döşemelerinin birbiriyle benzer olduğu söylenebilir.

1- Yastık, Mak'ad ve Minderler

Konuya Fatma Sultan'ın eşyaları arasında rastlanan yastık ve minderlerin anlatımıyla başlanabilir. Defterin 4b sayfasında rastlanan kayıtlara göre Fatma Sultan'ın kırk sekiz tane kadife üzere sırma işleme yastığı, on iki tane atlas üzere sırma işleme yastığı, on tane çuka üzere camca sırma işleme yastığı ve on iki adet sırma işleme yüz yastığı bulunmaktaydı. Burada dikkati çeken husus, Fatma Sultan'ın yastıklarının çokluğudur. Mindere dair kayıtlara gelince de 4b ve 5b sayfalarında üç veriye rastlanmıştır. Bunlar da altı adet atlas üzere sırma işleme minder yüzü, bir adet kuş tüyü memlû¹⁹ sandal yüzü minder ve atmış beş adet pembe memlû minderdir. Bu bölüme yün döşek ve ot minder üzerine yapılan pamukla dolmuş hafif ve yumuşak döşeme anlamına gelen pembeden yani pamuktan yapılan otuz şilte de eklenmelidir.

Ev içi döşemede önemli yeri olduğu anlaşılan mak'adlara bu defterde de rastlanmıştır. 4b ve 5a sayfalarında rastlanan verilerde yirmi altı Sakızî ve Bağdadî ve Mardinkârî mak'ad; yirmi dört kenarları telli kadife müsta'mel mak'ad ve on iki müsta'mel basma ve sade çuka mak'ad kayıtları tespit edilmiştir. Bunun dışında ikişer üçer adet atlas üzere sırma işleme mak'ad, ser-â-ser üzere sırma işleme mak'ad, kadife üzere sırma işleme mak'ad, hare üzere sırma işleme mak'ad, çuka üzere câ-be-câ sırmalı mak'ad, çiçekli hare mak'ad ve Nemçe dibası mak'ad kayıtları da mevcuttur.

---

¹⁸Belirtmeli ki, Fatma Sultan'ın eşyalarının sadece bu defterdekilerle sınırlı olmadığı, ona ait başka defterlerin de olduğu bilinmektedir. Bkz. Selim Karahasanoğlu, ‘Osmanlı Uygulamasında Müsadere: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Ait Muhallefat Zabtı Örneği’, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Nevşehir, 2011, c. 7, s. 184.

¹⁹ Dolu, doldurulmuş. Parlatır, *a.g.e.*, s. 1050.

2- Keçe, Kâlîçeler ve Nihâlî

Fatma Sultan'ın eşyaları içinde yer döşemesinde diğer Fatma Sultan'da olduğu gibi keçe, kâlîçe ve nihâlîlerin kullanıldığı anlaşılmıştır. Nihâlîlerle ilgili 4b ve 5a sayfalarında bulunan kayıtlar, kenarları sırma işleme çuka nihâlî, ser-â-pâ sırma işleme çuka nihâlî, elvan çuka nihâlî ve siyah çuka üzere dikme sırma dallı nihâlî şeklindedir. Bunun dışında bir de farklı bir işlevde kullanıldığı anlaşılan müsta'mel yemek nihâlîsi kaydına rastlanmıştır. Diğer yandan Fatma Sultan'ın eşyaları arasında iki farklı kayıta belirtmek üzere toplam 32 sekiz adet Acem kâlîçesi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Son olarak yine 5a sayfasında yirmi dört müsta'mel Selanik keçesi kaydına rastlanmıştır ki, bu kaydın yanında on üç parça ve yarım notu bulunmaktadır. Son olarak bir adet de bir tür yer yaygısı olduğu düşünülen Bağdadî orta kaydına rastlanmıştır.

3- Perde ve Diğer Unsurlar

Buraya kadar anlatılan bölümlerde görüldüğü üzere Lale Devri'nin sultanı Fatma Sultan'ın çok sade bir ev döşemesi bulunmaktaydı. Bu sadelik, evin ana unsurlarından biri olan perdelerde de hissedilmektedir. Fatma Sultan'ın eşyaları arasında sıkça yer alan bir diğer eşya türü perdedir. Örtü ile ilgili tespit edilen veriler yine 4b ve 5a sayfalarında bulunmaktadır. Yukarıda belirtilen sayfalarda yer alan kayıtlar, perdelerin kumaş türü olarak çok farklı çeşitlerinin olduğunu göstermektedir. Atlas üzere sırma işleme perde, telli Hatayî ve diba mahlût müsta'mel perde, Mardinkârî ve Sakızkârî müsta'mel perde sade Hatayî müsta'mel perde, müsta'mel ser-â-ser perde, müsta'mel düz kadife perde, müsta'mel elvan çuka perde, diba ve düz hatayî mahlût müsta'mel perde, müsta'mel ser-â-ser ve kadife perde, telli hatayî müsta'mel perde, atlas ve telli kadife mahlut müsta'mel perde, müsta'mel telli kadife perde gibi. Perde ile ilgili Fatma Sultan'ın eşyaları içinde kullanım alanı açısından farklı olarak altı adet çuka üzere sırma işleme kapı perdesi kaydına rastlanmıştır. Bir başka kayıta da yirmi üç adet çuka kapı perdesi bilgisi mevcuttur.

Perdelerin dışında Fatma Sultan'ın ev içinde çeşitli amaçlarla kullandığını düşündüğümüz örtüler vardır. Bunlar, atlas üzere sırma işleme kahve örtüsü, atlas üzere sırma işleme tepsi örtüsü ve kadife üzere sırma işleme iskemle örtüsü olarak tanımlanmıştır. Bunun dışında yine adı geçen sayfalarda bir tür örtü olarak tanımlanan “pûşîde”lere²⁰ rastlanmıştır. Bu örtünün çeşitleri arasında ise canfes, çekme, telli Hatayî, kılabdân işleme sandal, sade üzere işleme, alaca, telli keremsud²¹ ve sandal pûşîde vardır.

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA BİR SULTAN VE EVİ

Son olarak incelenen bu defter 20. yüzyılın başında hazırlanan bir sultanın gelin evine aittir. Devlet çeşitli sebeplerden bir yüzyıl önceden beri batı ile sıkı ilişki kurmuş ve batı kültürü Osmanlı toplumunda bahsedilen dönemde etkisini iyiden iyiye göstermiştir. Bu etkiyi bahsedilen dönemde Fatma Sultan'ın evinde hissetmek tabiidir. Yapılan incelemede görülmüştür ki, Fatma Sultan'ın köşkü gelin odası, gelinlik yatak odası, diğer bir ufak oda, diğer bir büyük oda, üst katta salon, bir nevâlet odası, iki hasırlı oda, bahçedeki köşkte oda, sofa-ı hasırlı, kalfa daireleri, köşkün sofaları, selamlıkta damat-ı hazretleri şehriyârîye mahsus oda, bir ara yol, merdiven başında yarım farbalı üç pencere ve on iki farklı diğer oda bölmelerinden oluşmaktadır.

Defterde belirtildiğine göre alınan eşyalar piyasa fiyatları üzerinden alınmıştır. Defterde eğer beğenilmeyen bir durum olursa yeni bir keşfin yapılabileceği belirtilmiştir(Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 14). Yapılan incelemede alınan eşyaların genellikle hangi odaya alındığı belirtilmeden toplu bir liste olarak kaydedildiği görülmüştür. On dört sayfalık defterde bir hayli eşyanın varlığı da dikkat çekmektedir.

---

²⁰ Örtü. Parlatur, *a.g.e.*, s. 1374

²¹ Bir tür ipekli kumaş. Parlatur, *a.g.e.*, s. 884.

1- Koltuk Sandalye ve Masalar

Fatma Sultan’ın iki katlı köşkünde hakim unsurlardan birinin bu grupta sayılan mobilyalar olduğu görülmüştür. Kayıtlar genellikle mobilyanın adedi ve fiyatı belirtilerek tutulmuştur. Bunun yanında bazı mobilyaların da takım olarak alındığı düşünülmektedir. Mesela koltuk, kanepeler ve sandalye ve yatak odasına kaydının altında yer alan bir kanepeler, iki koltuk ve iki sandalye 2.600 kuruş kaydı gibi. Bu şekilde yaklaşık on beş adet farklı fiyatta üçlü takımın olduğu anlaşılmaktadır. Takımlarda bazen sandalye sayısı değişmiştir. Ama hiçbir grupta bu takımın şekli ve rengiyle ilgili tanımlamada bulunulmamıştır.

Burada ele alınabilecek bir başka obje neredeyse her sayfada birden fazla kaydı bulunan ve toplamda metrelerce alındığı tespit edilen kanepelerdir. Kayıtlarda bu kanepelerin şekli ve rengiyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Sadece 8 kuruştan 20 metre kanepeler kaydı olduğu gibi kaç metre olduğu, metre ve toplam fiyatına dair bilgiler mevcuttur (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 7).

Diğer yandan bazı sandalyelerin “fantaziye sandalye” şeklinde kaydedildiği görülmüştür (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 6). Bir de genel olarak ikili ve toplam kırk kuruşa kaydedilen sigara iskemlelerinden bahsedilebilir. Bu iskemlelerden Fatma Sultan’ın evinde yaklaşık on çift bulunmaktadır. Son olarak Fatma Sultan’ın eşyalarının içinde adedinin 3 kuruş olduğu anlaşılan 12 adet hasır sandalye kaydı mevcuttur (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 12). İncelenen defterde, tespit edilen bir diğer eşya da 150 kuruşa dört sandalye ile fiyatlandırılan “köşe”dir (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 7). Bu eşyanın şekli ile ilgili bir açıklama bulunmamakla beraber isimlendirmesinden odanın köşesine yerleştirilen bir tür olduğu varsayılabilir.

Ev döşemesinde kullanılan mobilyalardan bir diğeri masalardır. Yemek yeme kültüründeki değişimin önemli göstergesi olan masalar, 20. yüzyılın başlarında çoktan üst düzey kişilerin ve zenginlerin evlerini doldurmaya başlamıştı. Fatma Sultan’ın masalarına dair elde edilen veriler şöyledir: Sultanın fiyatları 500, 540, 700 ve 1200

kuruş arasında değişen 4 adet orta masası vardır (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 1-9). Bir kayıta da orta masanın yaldızlı olduğu kaydı düşülmüştür. Bu yaldızlı masalardan üç tane olduğu ve toplam fiyatının da 2500 kuruş olduğu belirtilmiştir (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 3). Ayrıca 1000 kuruşa bir adet Edirne masa ve tanesi 10 ve 100 kuruş olan iki tahta masa kayıtları da tespit edilmiştir.

Osmanlı toplumunda ev içi döşemede yaşanan dönüşümü en iyi gösteren unsurlardan biri de karyolalardır. Karyolaya dair kayıtlar yatak odası diye belirtilen kısımda bulunmaktadır. Karyolanın bir tanesi yaklaşık 10.000 kuruş değer biçilen bir grup eşyanın içinde kaydedilmiştir. Bir diğer karyola da yine aynı sayfada 2500 kuruş değerle kaydedilmiştir. Bir diğer kayıta da Fatma Sultan’ın evine 840 kuruş değerinde yedi adet demir karyola alındığı bilgisine rastlanmıştır (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 2,9).

Ev içi mobilyaların içinde ele alınabilecek diğer unsurlar ise şunlardır: Fatma Sultan’ın yatak odasında yer alan bir adet esvab dolabı, beraber kaydedilen ayna ve konsollar²², çekmehaneler, 8000 kuruş değerinde bir adet gelin kanepesi ve etejer. (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 2,6,9,11)

2- Halılar

20. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde ev içi döşemede yaşanan değişimin diğer unsuru yer döşemesi olan halılardır. Fatma Sultan’ın defteri incelendiğinde görülmüştür ki yer döşemesinde daha önceki yüzyıllarda ağırlıklı olarak kullanılan keçelerin yerini halılar almıştır. Fatma Sultan’ın halıları ve menşeleri ile ilgili diğer eşyalara göre daha çok bilgi mevcuttur. Mesela 1400 ve 1600 kuruşluk bir adet Hereke dokuması oda halısı, bir adet 1300 kuruşluk oda halısı takımı, çeşitli fiyatlarda beş altı adet Frenk halısı, 300 kuruşluk İslampa Halı,²³ fiyatları 250 ve 2300 kuruşluk kadifeli iki adet Avrupa halısı kayıtlarından evini süsleyen halıların pek çoğunun Avrupa menşeli

---

²² Ayna ve konsollar genellikle beraber kaydedilmiştir. Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 9-10.

²³

olduğu anlaşılmaktadır. Halı ile ilgili son olarak “tekmil daireye 500 metre yol halısı 5000 kuruş” kaydına rastlanmıştır ki, bu halının koridor halısı olduğu anlaşılmaktadır. Bir de bahçedeki köşkteki ufak odaya 250 kuruş değerinde renk halısı alındığı bilgisi vardır (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 2,3,5,6,9).

Yer döşemesiyle ilgili rastlanılan bir diğer eşya da hasırdır. Zira Fatma Sultan’ın evinde bir hasırlı odadan bahsedildiği gibi “Umum daireye hasır 5000” kaydından sarayda hasırın kullanıldığı anlaşılmaktadır (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s.12).

3- Perde ve Örtüler

Fatma Sultan’ın çeyiz defteri incelendiğinde ev içi döşemede ana unsurlardan birinin de perdeler ve perdelerle ait objelerin olduğu görülmüştür. Fatma Sultan’ın evi çok pencereli olmalı ki, metrelerce perde ve tül alınmıştır. Korniş, perde kolu ve perde saçağı gibi parçalar metre ve adet hesabı ile kaydedilmiştir.

Tül perdelerle ilgili renk ve menşei ile ilgili bilgi verilmemeler beraber, kaç metre tül alındığı her defasında kaydedilmiştir. Anlaşılan o ki, genellikle bir metre tülün fiyatı üç kuruştur. Fatma Sultan’ın evine toplamda yaklaşık 150 metre tülün alınmıştır. Bir kayıta yer alan üç pencereli odaya alınan önlü kumaştan perde kaydından perde için tülün dışında kumaşların da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte perdelerde ayrıca saçakların olduğu anlaşılmaktadır. Tıpkı tüller gibi perde saçaklarının da metrelerce alınmıştır. Perde saçaklarının metresinin de genellikle iki kuruş bazen de dört kuruş olduğu anlaşılmıştır(Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 9-13).

Perde ile birlikte kullanılan iki aksesuar daha tespit edilmiştir. Bunlardan biri kornişlerdir. Hemen hemen her sayfada yer alan kornişlere dair veriler sayı ve fiyata dair bilgi sunmaktadır. Kornişlerin fiyatları genellikle sekiz ile otuz kuruş arasında değişmektedir. Ancak tanesi yüz kuruşa da kornişin alındığı görülmüştür ki bundan Fatma Sultan’ın evine beş adet alınmıştır. Yine tanesi 130 kuruş olan kornişten de altı adet alınmıştır (Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57, s. 2-3). İkinci aksesuar da

perde kollarıdır. Şekli ile ilgili bilgi verilmeyen bu objenin fiyatının beş ve yirmi iki kuruş arasında değişmektedir.

4- Diğer Eşyalar

Fatma Sultan'ın evinin içine eşyaları aracılığıyla bir göz gezdirildiğinde yukarıda sayılan ana unsurların yanında metrelerce alınan kumaşlar dikkati çekmektedir. “Keten, mai çiçekli, önlü, Hereke kumaş, kılardanlı Kırım ve kırmızı kumaş” bu eşya türü ile ilgili tespit edilebilen detaylardır.

Kumaş çeşitlerinin dışında seccade, panel, duvar kolu, çiçeklik ve vazolar, tuvalet aynası, pervane, lake yaldızlı, gelinlik sırma işlemeli yorgan, saat, çeşitli şekillerde lambalar, gümüşlü çekmece, havluluk, peşkirlik, avize, çiçeklikli duvar aynası, dirgi ve camlı lüks Fatma Sultan'ın evini süslemek ve hayatını kolaylaştırmak için satın alınan parçalardır.

Sonuç

Bu çalışmada üç farklı dönemde üç farklı sultanın hayatına göz gezdirilmiştir. İncelenen verilerden hareketle tespit edilen eşyaların sultanların evini tam olarak yansıttığı iddia edilemese de genel görünüm hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki elde edilen veriler bugüne kadar yapılan çalışmalar ve dönemin gözlemcilerinin aktardıkları ile uyumludur.

Elde edilen veriler birbiriyle karşılaştırıldığında 17. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına ev içi döşemesinde büyük bir değişimin yaşandığı anlaşılmaktadır. Burada ilk iki Fatma Sultan'ın ev içi döşemelerinin birbirleriyle çok benzer olduğu görülmüştür. Bu Fatma sultanların evine girdiğinizde yerde keçe ve kalıçelerin üzerinde yürürken oturmak için duvar kenarına yerleştirilen minder, yastık ve mak'adlar konulmuştur. Pencerelerde de perdelerin varlığı dikkat çekmektedir. Diğer yandan kullanılan örtüler nitelikleri farklı olabilse de her dönemde önemini korumuş

görülmektedir. Bunu Lale Devri’nde ve 20. yüzyılın başına ait verileri bulunan Fatma Sultan’ın eşyaları içinde bulunan iskemle için de söylemek mümkündür.

20. Yüzyılın başlarında yaşayan Fatma Sultan’ın da evinde bambaşka bir görüntü mevcuttur. Pencerelerdeki perdelerin varlığı önceki dönemle aynı olmakla beraber artık daha süslü oldukları söylenebilir. Yerlerde yaygılar mevcuttur fakat kalıçelerin yerini halılar almış görünmektedir. Oturulacak yer olarak mak’ad ve minderlerin yerini kanepeler ve sandalyeler almış durumdadır. Yemek yeme alışkanlığında da farklılık olmuş görünmektedir. Zira masaların varlığı dikkat çekmektedir. Yatarken de ortaya minderlerin serilip yatılması durumu yerini sabit duran karyolalara bırakmış görünmektedir. Ev içi döşemelerde kullanılan saçak ve tüller de evin süsüne verilen önemi göstermektedir. Diğer yandan avizeler 20. yüzyılın başlarında şamdanların yerini almış görünmektedir.

20. yüzyılın başlarında saray ve çevresinde batı etkisinin iyiden iyiye hissedildiği görülmektedir. Hem de belgede ifade edilen piyasa fiyatları üzerinden alımın yapılması bu tarzın yaygınlaştığına da işaret etmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki, Osmanlı Devleti’nde başlayan batılılaşma, ev içi döşemede de hayat bulmuştur.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tasnif Kodu Y.PRK.HH, Dosya no 38, Gömlek no 57.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu TS.MA.d., Gömlek no 2211.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, KK.d.7120.

AYVERDİ, İlhan (2010). *Büyük Misalli Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

BARKEY, Karen (2013). *Farklılıklar İmparatorluğu Osmanlılar*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Versus Yayınevi.

BARON De Tott (Tarihsiz). *Türkler 18. y. yılda*, Tercüman 1001 Temel Eser, No 89, Tercüman Gazetesi Yayınevi.

DAVİS, Fanny (2005). *Osmanlı Hanımı*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: YKY.

DEMİRARSLAN, Deniz (2007). “Batılılaşma Sürecinde Türk Barınma Kültüründeki Değişim ve Konuttaki Yansımaları”, 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül: Ankara.

GALLAND, Antoine (1998). *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-73)*, Çev. Nahid Sırrı Örik, Cilt II. Ankara: TTK.

GÖÇEK, Fatma Müge (1999). *Burjuvazinin Yükselişi, İmparatorluğun Çöküşü*, Ankara: Ayraç Yayınları.

İNALCIK, Halil (2009). “Osmanlılarda Batıdan Kültür Aktarması”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul.

İNALCIK, Halil (2010). *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, İstanbul, İmge Kitabevi.

İREZ, Feryal (1988). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Saray Mobilyası*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

KARAHASANOĞLU, Selim (2011). “Osmanlı Uygulamasında Müsadere: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Ait Muhallefat Zabtı Örneği”, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Nevşehir, Cilt 7.

KARAL, Enver Ziya (1988). *Osmanlı Tarihi*, Cilt VII, Ankara: TTK.

LEWİS, Bernard (1970). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: YKY.

MERİÇ, Nevin (2000). *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi*, İstanbul: Kaknüs Yayınevi .

MOLTKE, Helmuth Von (1999). *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

MONTAGU, Laydy (2008). *Şark Mektupları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayıncılık.

NERVAL, Gerard De (2002). *Doğuya Seyahat*, Çev. Muharrem Taşçıoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayıncılık.

ORÇAN, Mustafa (2014). *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*, Ankara: Harf Yayınları.

OSMANOĞLU, Şadiye (2013). *Hayatımın Acı Tatlı Günleri*, İstanbul, Bedir Yayınevi.

PARLATIR, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

SAZ, Şair Leyla Hanım (2010). *Anılar 19. Yüzyılda Saray Haremi*, İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1982). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

YAŞAR, Tunç Fatma, (2012). “Geç Dönem Osmanlı Âdâb-ı Muâşeret Kitaplarında Hane Tanzime ve Salon Adabı”, *Turkish Studies*, Volume 714.

TURHAN, Mümtaz (1987). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

ULUÇAY, M. Çağatay (1985). *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara: TTK.

ZORLU, Abdülkadir (2003). “Batılı Bir Yaşam Tarzı Olarak Tüketim: Türkiye’de Tüketim Ürünlerinin ve Kültürünün Tarihsel Gelişimi”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi (e dergi)*, Sayı 17.